

רק מעטים מחזורים בתשובה מטפסים למדר הדתי לאומי אילוסטרציה

# מגזר הולך לאיבוד

שני מחקרים שבדקו את הסטטיסטיקות בציבור הדתי-לאומי העלו ממצאים מעניינים, ולכיהם הציבור הדתי-לאומי לא גדל בשנים האחרונות, בעיקר עקב חזרה בשאלה של רבים מבניו ובנותיו. הנתון היותר מעודד הוא שלמרות התחושה הרווחת, אין עלייה בתופעת הרווקות המאוחרת



צילום: דני שוחם, פלאנט 50

## עפרה לקט

צפירת הרגעה ליוסי קליין וחבורת 'הארץ'. הציבור הציני-דתי אולי מטפס ומגיע לעמדות השפעה, אבל הוא רחוק מאוד מלהיות כאן רוב. כך עולה ממחקר שמפרסם ארגון 'חותם'. על פי ממצאי המחקר, שנשענים על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דתיים יולדים יותר, אולם הדבר לא בא לידי ביטוי בציבוריות הישראלית, מכיוון שחלק לא מבוטל מחובשי הכיפת הסרוגות מקפלים אותן בבשרתם, ומכניסים את התפילין לארון המזכרות. שיעור החרדים, לשם השוואה, אכן נמצא בעלייה. עורך המחקר, מיכאל אלב, בדק סקרם של הלג'ים בין השנים 2002 ו-2012, והוא שלפחות שדולנים יולדים פחות, יורדים מהארץ יותר ואפילו חוזרים בתשובה לא נופט, שיעורם באוכלוסייה נחתי יציב ועומד על 43 אחוזים. וזו לא תופעה רגעית, אלא תופעה שקיימת כבר כ-20 שנה. ולבה הסתמך על 'הסקר החברתי' של הלג'ים המחלק את האוכלוסייה היהודית הבורגנית למחש קטגוריות: חרדי, דתי, מסורתי דתי, מסורתי לא כל כך דתי וחילוני. הוא ראה שרק 50 אחוזים מניו שדולו בבית דתי מגדירים על עצמם כדתיים בבגרותם. חלק קטן מהם, 5.5 אחוזים, הפכו רדדים, והרוב התפזר בין רמות דתיות נמוכות יותר, כשרבים נדדו לעבר ההגדרה 'מסורתי לא כל כך דתי' דתי".

רק 50 אחוזים ממי שגדלו בבית דתי מגדירים את עצמם כדתיים בבגרותם. חלק קטן מהם, 5.5 אחוזים, הפכו חרדים, והיתר התפזר בין רמות דתיות נמוכות יותר, כשרבים נדדו לעבר ההגדרה "מסורתי לא כל כך דתי"

ידיה אני חושב שזה לחיוב, כי בסוף הוא יכיר, ואי ש כאלה שחוזרים להיות דתיים. עם זאת, יש לה מודר, כי או מרחב ההתנסויות גדול יותר".

## להתחנן אחרי גיל עשרים

גורם נוסף שניתח את מצבו של המגזר הדתי-לאומי על פי נתוני הלג'ים שפורסמו לאחרונה, הוא תנועת 'אמני תורה ועבודה', אלא שהם עסקו בוויית קצת אחרת, זו הוגעת לתחום החתונות. התוצאות שהם קיבלו מפתיעות. הסנסיטיביות שבין היא ששיעור הרווקים בציבור הדתי אינו נמוך בעלייה, אלא יציב לאורך שנים. הנתון ההתחלתי אמנם אינו משמח, ומצביע על כך ששליש מהגברים שהצו את גיל 30 אינם משואים, וחמישית מן הגנים שתגנו שלושה עשרים לדיון גם הם עזר לא ועודת טבעת. אבל את הסימפוזיונים הקודחנים שמכריזים על תופעה הלכת ומתעצמת אפשר להרגיע.

מונחה לבני נוער במכללה האקדמית-דתית לחינוך שאנן ברופה. פישרמן היה בין הלוצי החוקרים הדתיים-לאומיים שבדקו את תופעת החילון, ולמרות שהתנועה מהכיפת הסרוגות לעבר החילוניות מוכרת לו היטב, הוא מעיד כמה הערות על הנתנים ההתנהלותיים. "תחושת היסוך בנתנים האלה של הלג'ים עזילות להטעות את הקורא. צריך לבדוק את הדברים הרבה יותר לעומק. כך למשל בני ספר המוסרים שאינם רשמיים, כלומר חלק מתלמודי התורה הציניים, לא נמצאים תחת הפיקוח המג'די, וכך הילדים שם מחושבים בלג'ים כחרדים. דוגמה נוספת היא הציבור האתיופי שהיה רשום באופן מסורתי במג'די, אבל הוער שלו החל בתהליכי אפרו-אמריקניזציה וחלקו הלך לעל-סודי ממלכת". פישרמן גם מוסיף שמשפחות רבות ממוצא אתיופי החליטו להעביר את ילדיהן לחינוך החילוני בעקבות הקלות על אפליה במג'דים, דבר שבא לידי ביטוי בחלק מהמיונים, ריש עוד.

במג'די נמצאים מראש גם ילדים שבאים ממשפחות שאינן שומרות מצוות. אולי זו אחת היסבות לדיווח של בוגרי המערכת על כך שבגיל מאוחר יותר הם אינם דתיים?

"נכון. זו האידאולוגיה של המג'די, ואם הם באים מבתים כאלה חו ההות שניכשו לעצמם, את ילדיהם הם ישלחו לחינוך הממלכתי. מן העבר השני, לעתים קרובות ניכחת של ילד שסיפר איך היה בחוף הים בשבת ומה הוא ראה אתמול בטלוויזיה, דוחקת משפחות תרבותיות לשלוח את ילדיהן לחינוך במוכר שאינו רשמי, או כש'ם. זה לא הופך את ההשפחה לדתית יותר. אבל הילד יצא מהסטטיסטיקה של החינוך הדתי".

עם זאת, גם פישרמן מסיכם כי "יש לא מעט דתלישים בציבור הדתי-לאומי, וההויקה הוא גדול מנה שהיית רוצה. גם אם היה רק אחד, זה היה יותר מד"י. הפתרון, אומר פישרמן, נעוץ ברדוק. "כל שנאפשר מרחב גדול יותר של התלבטות, אחוו הדת'לשים יקטן. מה שעומדת המדרשות והמכניות בכיתה זו, אני רוצה לעשות בכיתה ג' ובעיקר בכיתה ה'. אני ניצור אקלים מכיל יותר, אם אתן לילד את התחושה הסובייקטיבית שזו הבהירה שלו, למרות שבוודאי לא מה אני רוצה שיבחר, ננטרן לתקן פחות".

אבל היחס של קבלה גדולה יותר של ילדים דתיים שים, יקשה לראות שה מוקטין את ההשפעה. "ברגע שאדם מרגיש שיקבלו אותו איך שהוא לא

במקביל, אל הציבור הדולתי מנטרפים לא רק הדתיים אלא גם המסורתיים. כך שיעור החילונים באוכלוסייה נותר יציב. "הגס הגדול של הציבור הדתי-לאומי", אומר זלבה, "הוא שיש 16 אחוזים מהדולנים שמתחזקים באמונה".

מי שגדל לאט ובנות הוא הציבור החרדי. לפי המחקר של זלבה, משנות ה-90 ועד היום שיעור הכותרים החרדים שילש את עצמו, גם בגלל לידה וגם בזכות תנועת חווה בתשובה, והיום הוא עומד על כמעט 10 אחוזים מן האוכלוסייה. יש גם חורים בתשובה שמחליטים לקיים אורח חיים סרוג, "אבל זה לא מתקרב למספר של החורים ששאלה מהמגזר הדתי-לאומי", אומר זלבה. לשם השוואה, שיעור תלמידי המג'די עומד משנת 1982 ועד היום על 18.5 אחוזים בגלל התלמידים היהודים, כששיעור המתחננים ברדוק החרדי, לעומת זאת, עלה בכ-300 אחוזים בשנת הלימודים הבאה הוא יעמוד על שליש מתלמידי ישראל.

## המח"ד לא מייצג

"זה מחקר שבנוי על סטטיסטיקות, בזה יתוונתו אך בכך גם מגבלותיו", אומר פרופ' שרגא פישרמן,

כשפתקלשטיין בדק את אחוזי הנישואים שלא מסתיימים במנגנה רומנטית אלא בגירושין, הוא מצא שאחוז הגירושין גבוה משמעותית בקרב הנישואים בגיל צעיר מאוד, נישואי בוסר בפי העם. מי שהתחננו בגיל 17-18 הראו כעבור עשר שנים אחוז גירושין של 17.9 אחוזים (בקרב ילדי 1973) ו-14.1 אחוזים (ילדי 1983), ומבין מי שהתחננו בגיל 19 כ-10 אחוזים התגרשו בתוך כעשור. שיעור הגירושין מגיע למינימום בין המתחננים בגיל 20-25, אז הוא עומד על כ-7 אחוזים בממוצע, והוא מאמצע שנת ה-20 שיעור הגירושין מתחיל לעלות באופן הדרגתי. הוא עם אחוז הרווקים אינו עולה, "גם עם עדיין גבה", אומר הרב רונן לביץ' בתגובה. "זה מאוד דרמטי, במיוחד



בשביל דתיים. יש לזה השפעה נפשית לא פשוטה, וגם דווקא המאחרת. גרמנת לשחיקה ולפעמים לעזיבה מוחלטת של הדת". הרב לובין, רבה של ניר עזרין ומשיא' נאמני תורה ועבודה, מוסיף בשם רעייתו, רבקה, שהמגזר שבו הכי קשה להיות רוקים במשך שנים הוא הציוני-דתי. "החרדים מתרחקים מוקדם ואצל החילתים מנהלים משק בית משותף יש חיי אישות גם בלי חתונה. רק בציונות הדתית זו רוקות מאמללת שיש בה דפוס חיים מאוד קשה". מסקנתו של הרב לובין היא "למרות שאין החרפה בתופעה, המחקר הוא זרו לעשות כל מאמץ בתחום הזה ולייבש את הביצות באופן חיובי".

בענין אחר הגירושין הגבוה בקרב נישואי הבורס, אומר הרב לובין שיש לפעול כך ש"ההתרחקות הדתית לא תביא לעוד ועוד נישואי בוסר. יש סאן קריאת כיוון שלא לעודד את המגמה הזאת".

גם בנושא זה סרופ' פירמן קורא שלא למהר עם המסקנות מנתני הלמ"ס. כך למשל, פירמן לא מסכים עם ההגדרה של "נישואי בוסר". בעיניו נישואים לא בשלים אינם תלויים בשאלת הגיל אלא בשלישה גורמים סובייקטיביים: "הראשון הוא בשלות, השני מיומנויות היכרות שאנחנו מאוד בתים עליהן אבל הן דלות, השלישי - לדעת איך לנהל משרכת יחסים". בעוד הפרמטר הראשון תלוי פחות בחינוך או בידע שמקנה הסביבה, השני והשלישי כן "בחינוך נפרד הבנים גדלים כשהם לא מבינים מה זאת בת, והבנות מגיעות לדרייטים כשהן מפקדות, כי כל השנים עשיתי לבנים דמויצויה. אם הם לא נפגשים בסניף, בגוי החינוך הדתי מסיימים את המשרכת עם מעט מאוד מיומנויות היכרות".

פירמן עצמו הוציא לא מזמן לאור בהוצאת שאן את ספרו 'לו כלה דרכנו', שמוסכם 12 שנות מחקר בנושא היכרות בין בני ובנות המגזר לקראת חתונה. כחלק ממסקנות הספר הוא הושב שניתן ללמד את בני הנערך אחרת, לצייד אותם בידע נכון ונחוצים יותר על בני הזמן השני, וגם ללמד אותם כיצד לנהל משרכת יחסים. "היום מכונים לכן יותר מפעם, אבל זה עדיין לא מספיק".

לגבי הד השני של המטבע, שיעוד הגירושין הגבוה בקרב מי שנישא בגיל מאוחר, אומר פירמן שלבוגרים שהתרגלו לחיות לבד נוצרים עם הזמן דפוס נחות. "הוא רד כפי שהתרגל, אבל פתאום נכנס לו לחיים בעלת בית, שאומרת לו להתלבש כל ואלא אחרת, ותדבר' ותשתף', לא תמיד מסתגלים



מי שהתחתנו בגיל 17-18 הראו כעבור עשר שנים אחוזי גירושין שבין 17.9 ל-14.1 אחוזים, ומבין מי שהתחתנו בגיל 19 כ-10 אחוזים התגרשו בתוך כעשור. שיעור הגירושין מגיע למינימום בין המתחתנים בגיל 20-25, (7 אחוזים בממוצע), ולאחר מכן הוא מתחיל לעלות באופן הדרגתי

לכן כל כך בקלות".

אגב, גם פירמן יוצא נגד תופעת הביצות: "לפעמים נוצרים דפוסים חברתיים שקשה לשנות. היא חברה של כולם, הולטת לפה ולשם ופתאום, אחרי הנישואים, היא צריכה לשבת בבית, עוד לפני שהגיעו הילדים אפילו. זה עלול להפוך לקושי גדול". לא מעט מדובר על כך ששיעור החוקים והמאחרים נמצא בעלייה, ופתאום בא מחקר ומראה שזה בעצם לא קורה. מה הסיבה לפער?

"הפער נובע מהבלטות ומהעובדה שמדברים על כך בכל מקום. יש היום יותר פתיחות לשיח בנושא ויותר הכנות לחיי נישואין. פעם לא היו בישיבות ההסדר הכנות לחיי נישואין, היום יש יותר. במקביל, הפרסונות החברתיים שדווקים הדתיים מוצא מפרודים אותנו. הביצות מאימות על ההורים המנוחים, ולכן הם מבקשים למצוא פתרונות".